

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Marie Boesen: De Københoved Bønder.
Samleren.

Nr. 2. — 1. AUGUST 1933. — 10. Aarg.

Sønderjyllands Kreditforening

Telf. 199 Haderslev Telf. 199

Den vest-og sønderjydske Kreditforening

Jydsk Telefon 16 Ringkøbing Stats Telefon 13
Udlaan i 3½ pCt.s, 4 pCt.s (amort. 110), 4½ pCt.s og
5 pCt.s Kasseoblig. Umyndiges og offentl. Stiftelsers
Midler kan iflg. Lov anbringes i Foren. Kasseoblig.

Ejere af Kasseobligationer kan vederlagsfrit faa disse indkrevet
og opbevaret i Foreningen, dog ikke mindre Beløb end 10.000 Kr.

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717
KØBENHAVN

Marius Knudsen's Efterf.

(R. Westergaard)

Sct. Jørgensgade 214 - Odense - Tlf. 247

ARTESISK BRØNDBORING

ODENSE MARCIPANFABRIK

(Indeh.: L. Thobo-Carlson)
Etabl. 1909

AKTIESELSKABET

SVENDBORG ØXENBJERG DAMPMØLLE

Telegramadresse: ØXENBJERGMØLLE

Telefon Nr. 11 & 611

Statstelefon Nr. 25

SVENDBORG

Højskolehjemmets Hotel

Banepladsen - Telf. 753

SVENDBORG

Absolut Byens bedste Hotel og Madsted

Man føler sig hjemme her

Forlang

Mogensen & Dessau's

Vaskestoffer, Hvidevarer,
Sengeartikler, Floneller

hos deres Manufakturhandler.

Garanteret

sol- og vaskeægte Farver.

Bemærk

det plomberede Garantimærke.

Vælg det bedste -
det gør vi.

P. A. Pedersen

Ingeniør, cand. polyt. M Ing. F.

Jernbanegade 4, København V

Projekterer kontrollerer

Elektricitetsværker, Høj- og

Lavspændingsanlæg,

Vandværker og Badeanstalter

Hotel Skandinavien

AARHUS

Telefon: Aarhus 1 og 2

Statstelefon 1

1. Klasses jydsk Hotel

J. Hansen-Christensen

Silke-, Stof- og Flagmaleri

Ragebøl

Righoldige Udvalg

Spec.: Fest- og Jubilæumsflag

Forlang Prislister eller Tilbud

1. Præmie ved Husflidsudstillingen
i Sønderborg 1929

Takkeskrivelser fra H. M. Kongen
m. m.

DE KØBENHOVED BØNDER

AF MARIE BOESEN

EN GAMMEL REMSE, SOM JEG HAR KENDT BRUDSTYKKER AF FRA min Barndom, og som jeg nu har hørt fra Ende til anden af Ellen Troelsen f. Dall (f. 1841) lyder saadan:

Mælk og Brød i Bramdrup
Surkaal i Vamdrup
Langkaal i Faarkrog
i Skudstrup Vandhuller
i Skodborg Dyntrækkere (Vejene var meget daarlige)
i Københoved Herrer
i Langetved Fordærrer (Fordærvere)
i Hjerting Narre og
i Rødding Tyve.
De stjal en Kat — Julenat
de hængt en op i Rev (Rebe)
og skor en ned med Grev (Grebe)
de od en ro — og skor en smo
for de haaj ingen Rist og stig en o. (Saa fattige var de!)

Men det, som er mest paafaldende ved denne Ramse er, at allerede den Gang — for mindst hundrede Aar siden — var Københoveds Indbyggere „Herrer“. I Ramsen er det vel mest Spot, men Spotten skal jo have en Aarsag. At man i Københoved har „følt sig“ og set med Kritik paa andre — og tillige haft Lyst og Evne til at lade Kritikken komme til Orde, fremgaar nok ogsaa af, at det — vistnok omkring Midten af det 19. Aarhundrede — sagdes, at „den, der kan kom igjennem Kjøbenhoved uskjeend, kan kom igjennem Helvede ubreend“.

Paa den Tid, som ovennævnte Ramse vel stammer fra — i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede — boede gamle *Peder Dall* paa „Vester Lundgaard“, en af Udflyttergaardene ved Københoved. Han og Dorte havde

tre Sønner og tre Døtre. Men da Sønnerne var „vidtløftige“, — de drak og spillede Kort — skulde ingen af dem have Gaarden. Peder Dall bestemte da, at den ældste Datter, Ellen, skulde arve den. Hun var forlovet med *Knud Nikolaj Thaysen* paa „Toftlundgaard“, men da han ogsaa havde en stor Gaard, og ingen af dem maatte eller kunde flytte fra Slægtsgaarden, maatte Forlovelsen hæves. „Saa gifter jeg mig aldrig“, sagde Knud Nikolaj Thaysen — og han holdt Ord!

Paa „Mølbygaard“ i Ansager Sogn — mellem Grindsted og Varde — boede den Gang en Mand, der havde fem Sønner, som alle var oplært i Smedehaandværket, da de der paa Gaarden havde en Slags Fabrik for Høleer. „De berømte jyske Leer“ kaldtes de i Læsebogen, som da brugtes i Skolerne heromkring. De fem Sønner skulde selvfølgelig helst have hver en Gaard, og det gjaldt saa om at „gifte sig ind“. Da kom Rygtet til „Mølbygaard“ om Ellen Dall, der sad ugift paa „Vester Lundgaard“ i Københoved. Den ene af Sønnerne, *Feppe Jensen*, trak i Stadstøjet, sporede sin Hest og red til Københoved, friede til Ellen og fik ja. Kun forlangte den gamle, at han herefter skulde kalde sig *Feppe Jensen Dall*, fordi Navnet skulde blive ved Gaarden. Men Ellen var fra den Tid aldrig glad og aldrig rigtig rask, og hun blev ikke gammel. Nogle Aar før hun døde, kom en Pige, *Kirsten Marie Krestensdatter*, fra Otte i Føvling Sogn til at tjene paa Gaarden. Hun var fra et fattigt Hjem og havde tjent fra hun var seks Aar gammel, de første Aar dog kun om Sommeren. Hun blev til stor Hjælp og Støtte for Ellen, og især tog hun sig af Børnene baade Nat og Dag. Da Ellen mærkede, at hun snart skulde dø, bad hun Kirsten Marie blive i Gaarden — for Børnenes Skyld. Hun lovede det, og 1839 holdt hun Bryllup med Jeppe Dall. Blandt deres Børn var *Dorte Fepsdatter Dall*, gift med Dyrslæge J. J. Gram.

Jeppe Dall blev aldrig nogen dygtig Landmand, han vilde helst smede. Han fik bygget en Smedie og stod saa der og smedede, hvad der skulde bruges paa den temmelig store Gaard (93 Hektar Agerjord, Skov og Eng) og engang imellem et og andet for Naboerne. Efterhaanden fik han lidt vel megen Lyst til stærke Drikke. Kirsten Marie maatte saa tage sig af alt baade ude og inde. Hun var en udmærket Kone, dygtig og frejdig, og baade Karle og Piger blev i Gaarden Aar efter Aar. Tit stod hun op om Morgenens og gav sine Piger Kaffe, før de skulde ud og malke, og i Høstens Tid, naar der var rigtig travlt, stoppede hun deres Strømper. 1853 døde Jeppe Dall, og den Dag, han blev begravet, blev det yngste af Børnene døbt.

Saa skulde Ellens Søn, *Peder Fepsen Dall*, have Gaarden, og da der skulde skiftes, blev Naboerne, *Hans Schmidt*, *Kresten Dall* og *Hans Lund* sat til at taksere Ejendommen. De mente, at Peder Dall passende kunde give tre tusinde Rigsdaler for den. Paa Gaarden hvilede en Gæld paa

tre Hundrede Rigsdaler. De tre Tusinde Rdl. skulde saa de andre syv Søskende dele saaledes, at Brødrene fik dobbelt saa meget som Søstrene. Men saa fik *Hans Diderik Kloppenborg* saa megen Indflydelse, at han fik Summen op paa det dobbelte. Kirsten Marie fik tilskrevet en meget stor Aftægt, da hun havde de mange uforsørgede Børn, men da hendes Stedsøn aldrig blev gift, styrede hun Huset for ham til 1876.

Peder Dall var en meget velbegavet, god og retsindig Mand. Den her paa Egnen bekendte Lærer *Freudental* vilde have haft, at han skulde være Præst, men det kunde der ikke være Tale om — han skulde jo have Gaarden. Han var tillige en meget stille Mand, som alle havde stor Respekt for. Ingen vovede i hans Nærhed at sige eller gøre andet end hvad der var godt og rigtigt. Ved Byens „Grander“ sad han gerne som sædvanlig tavs. Men spurgte man ham saa efter lange Forhandlinger om hans Mening, sagde han den med faa Ord, og saa blev det for det meste, som han sagde.

Naar man, indtil lige før Slutningen af forrige Aarhundrede, gik ind ad Gangdøren paa „Vester Lundgaard“, kom man fra Gangen først ind i Køkkenet med aaben Skorsten og Gulv af smaa omtrent glatlidte Kampesten. Derfra kom man saa ind i Dagligstuen, hvor der var hvidskuret Bræddegulv — strøet med hvidt Sand — en fast Bænk under Vinduerne og et langt Bord foran, i Baggrunden af Stuen Alkovsesenge med Laager for. Paa den ene Sidevæg stod et Bornholmeruhr, og paa hver Side af det hang Billeder af Kristian VIII og Karoline Amalie, Kristian IX og Dronning Louise omgivet af deres Børn, samt Billeder af Generalerne Rye og Schleppegrell. Gik man saa videre og kom ind i Storstuen, fandt man ogsaa der Alkovsesenge, men med Omhæng for, og ellers kun Kister og Skabe. Ogsaa i „Lillestuen“ var der Alkovsesenge med Omhæng for.

I mange Gaarde var det den Gang Skik, at Pigerne, naar de havde malket om Morgenen i den mørke Vintertid, straks satte sig til at spinde. Ved det Arbejde kunde flere nemlig se ved et Lys, og Lysene som saa meget andet skulde der spares paa. Den Skik havde Kirsten Marie ikke. Hun vilde have sit Hus i Orden, før hun satte sig til at spinde eller sy. Naar hun havde faaet Børnene op om Morgenen og faaet dem vaskede og klædt paa, fik de Besked om, at nu kunde de gaa. Var det godt Vejr, skulde de gaa ud i Gaarden, var det daarligt Vejr saa ud i Stalden. Kirsten Marie var en rask og djærv Kone, hun kunde ikke have dem gaende i Vejen, naar der skulde gøres i Stand i Stuerne. Saa lukkedes Vinduer, Døre og Alkovelaager op. Der blev fejtet og strøet hvidt Sand paa Gulvet. Og naar der saa var luftet godt ud, lagt Ild i Kakkellovnen, og Vinduer, Døre og Alkovelaager var lukkede igen, gik en af Pigerne rundt i Stuen med et Fyrfad, hvori der var lagt Gløder og oven paa dem tørrede Lavendler. Saa satte man sig til at spinde og sy.

Den ene af Kisterne i Storstuen kaldtes „Søndagskisten“. Her laa Børnenes Søndagstøj i Bylter, og Lørdag Aften hentede hvert Barn sin Søndagsbylt. Søndag Aften blev det lagt paa Plads igen, og enhver tog sit daglige Tøj.

1876 flyttede Kirsten Marie over i et lille Aftægtshus, og da hun nu var ene, men havde en meget stor „Aftægt“, havde hun baade Raad og Sind til at give en og anden, som trængte til det, en Haandsrækning. Hun var den sidste her paa Egnen, der brugte det smukke, krusede „Hovedtøj“, som nu kun ses paa Billeder af gamle Kvinder fra forrige Aarhundrede. Hun døde 1904, knap fire og halvfemsindstyve Aar gammel.

I 1861 kom Pastor *Svejstrup* til Rødding. Skrave Sogn — Københoved og Langetved — var den Gang Anneks til Rødding. Med ham begyndte i mange Maader en ny Tid for Egnen. („De sønderjydske Friemenigheders Historie“). Blandt dem, der varmt og trofast sluttede sig til Pastor Svejstrup og hans personligprægede Forkyndelse, var *Peder Gram*. Han boede paa sine Fædres Gaard og var gift med *Dorte Dall*, Datter af en af de tre Brødre, som ikke fik „Vester Lundgaard“. De havde mange Børn, og deres Hjem var præget af Sparsommelighed, Arbejdsomhed og megen Alvor. For Dorte især kom der Tider med Tungsind og Tvivl, og da var Pastor Svejstrup hende til stor Hjælp. Hverken hun eller hendes Mand kunde tænke sig at lade deres Børn gaa i den tyske Skole, og Børnene gik derfor, saalænge som det kunde tillades af de tyske Myndigheder, i Skole hos Knud Pedersen og Georgia i Skibelund. Her i Nærheden af Kongeaaen var der flere Familier, der benyttede sig af denne Udvej. Da Tyskerne saa forbød Børnene at gaa frem og tilbage hver Dag, blev de derovre paa Friskolen fra Søndag til Søndag. Men ogsaa det blev forbudt.

I 1874 døde Peder Grams ældste Datter, *Kirstine*, 18 Aar gammel. Hun havde været paa Rødding Højskole og var i det hele fremmelig af sin Alder. Svejstrup var da afsat som Præst, fordi han ikke vilde aflægge Ed til den preussiske Konge, og var flyttet til Vejen. Da denne unge Pige blev begravet, talte han i Hjemmet, og Kornelius Appel var ogsaa tilstede, men han var endnu ikke ordineret til Præst. Ingen af de to maatte derfor foretage Jordpaakastelsen. Peder Gram vilde ikke paa nogen Maade bruge den tyske Præst og var udmeldt af Landskirken, og saa maatte der hverken ringes med Kirkeklokken, synges eller tales paa Kirkegaarden, og der skulde ogsaa kastes Jord paa i Hjemmet. Saa brugte man — og saadan var det lige til Genforeningen — at sømme en Krans fast til Kistelaaget, man satte et Fad med Jord ind ved Siden af Kisten, og saa blev de tre Spadefulde Jord kastet paa Kisten i den fastsømmede Krans med de Ord, vi alle

kender. Men her i Peder Grams Hjem var altsaa ingen Præst, der kunde foretage denne Handling. Da traadte Peder Gram hen til Kisten med Husets Sølvpotageske i Haanden og kastede selv Jord paa sin Datters Kiste.

Alle Sønnerne i dette Hjem udvandrede som syttenaarige til Danmark. Deres Mor døde i Foraaret 1887 efter lang Tids Sygdom.

En Dag i December Maaned 1895 var Peder Gram til Mølle her i Københoved. Det stormede, og dengang var der Sejl paa Møllevingerne, og saa løb de for hurtigt, en Kværn sprang, og en Stump af Stenen ramte Peder Gram i Tindingen, saa han faldt død om. Saa maatte man bede Myndighederne, om hans Sønner kunde faa Lov at komme hjem til Begravelsen. Tilladelsen blev givet, og de otte landflygtige Sønner bar deres Fader til Graven. Dagen efter maatte de igen tilbage over Kongeaaen. Om denne Begivenhed har *Valdemar Rørdam* skrevet et Digt: „Jens Grams Begravelse“.

Men nu var gode Raad dyre, for der var ingen til at tage sig af Gaarden, og saa satte man Himmel og Jord i Bevægelse for at faa Lov til, at den ældste af Sønnerne foreløbig kunde være hjemme for at passe Bedriften. Desværre viste det sig, at han slet ikke magtede Opgaven, han tabte Modet, og allerede i April 1896 solgte han Gaarden til en Tysker. Naar jeg nu tænker tilbage paa den Tid, lever jeg med det samme om igen den Sorg og Harme, der da greb os alle baade gamle og unge.

Paa en af de smaa Ejendomme ved „Frihedsvejen“ paa denne Side af Kongeaaen levede indtil 1898 en Mand, der hed *Mads Nielsen* (f. 1828), men i daglig Tale blev han altid kaldt „Mads Væver“, fordi han var Væver. Hos ham fik Byens Koner i mange Aar deres Vadmel, Tossel, Lærred og Duge vævede. Men tillige havde Mads Væver den Bestilling at gaa rundt i Byen og indbyde Folk, naar der skulde afholdes en eller anden større Familiefest, hvad enten det nu var i Glæde eller Sorg. Naar Mads Væver da kom i sit pæne Tøj, stillede han sig lige inden for Døren, tog sin Hat af og anbragte den paa sin Stok, som han stod med foran sig og holdt med begge Hænder, og saa sagde han, naar han skulde indbyde til Begravelse: „Ærede Venner! — Den alvise Gud, som styrer og regerer alt her i Verden og hisset i det evige — ham har det behaget at bortkalde velagtede Gaardmand N. N. Og da N. N.s uddødelige Sjæl saaledes er gaaet over til de himmelske Boliger, haver hans efterladte og sørgende Familie bestemt at lade hans afsjælede Legeme begrave førstkommende Mandag. Det er derfor deres venlige Bøn til Dem — ærede Venner — at De bemeldte Dags Formiddag ville indfinde Dem i Sørgegaarden at nyde en liden Skjenk og derpaa bevise den afdøde den sidste Ære ved at ledsage hans afsjælede

Legeme til sit Sovekammer og Hvilested paa Skrave Kirkegaard — samt følge med i Guds Hus for at høre en Ligprædiken. Og naar dette er tilende da at følge med hjem for tillige med flere indbudne at beværtet med et tarveligt Maaltid og en liden Skjenk. For slig Æresbevisning lovet ved Lejlighed Gjentjeneste — helst i glædeligt Tilfælde!“ — Lidt komisk virkede det, naar han lige bagefter denne højtidelige Indbydelse tilføjede: „Og saa skuld a bej jer om, sjel og tej Spistøj med!“ (Ske, Gaffel og Kniv).

Hvorledes Indbydelsen lød, naar der skulde være Bryllup, har det været mig umuligt at faa Rede paa.

Da de Mænd, som man ser paa nærværende Billede, havde levet og virket saa længe, saa nogle af dem var kendte over hele Nordslesvig, var det, man fandt paa at kalde Egnen her for „det ideelle Hjørne“. Da A—ø (Anker Callø) i Forsommeren 1914 skrev en Artikel i „Hejmdal“ i Anledning af en af disse Mænds Fødselsdag, begyndte han saaledes: „Københoved staar for den almindelige — og sin egen — Bevidsthed som en første Klasses By, som den fornemste danske By i Nordslesvig“. Og han slutter: „At *Mads Lunds* dobbelte Jubilæum (80 Aars Fødselsdag og 60 Aar som Gaardmand) paa Mandag vil blive fejret som en stor Begivenhed i Københoveds Historie, er en Selvfølge. For det skal siges om Københoved, at det er en By, som kender sine Pligter mod sig selv.“ Disse Ord gør jo unægtelig lidt Løjer med sig selv, men den Gang forstod man Spøg og morede sig selv allermest over saadanne Bemærkninger.

Ved Billedet er der den Mærkelighed, at de syv gamle Mænd døde i Rækkefølge — først de tre i nederste Række fra højre til venstre, og derefter de fire i øverste Række fra venstre til højre.

Jens Peter Gram sidder længst til højre i nederste Række. Han var født den 10. Septbr. 1831 i Malt som ældste Søn af Møllebygger *Hans Gram* og Hustru *Anne Marie* f. *Dall*. De var begge fra Københoved og flyttede siden til Over Lert. *Jens Peter Gram* boede i mange Aar paa en Gaard i Københoved Skov, hvor han selv havde ryddet en stor Del af Jorden for Stubbe og Rødder. Gaarden er omgivet af Skov mod Vest, Nord og Øst, og der er kun mod Syd fri Udsigt ned over Marken imod Hjerting. Den Gang var der intet Stuehus ved Gaarden, de to Længer laa for sig, og over til Siden ved Skoven mod Øst laa et lille Hus, som i alle de Aar, *J. P. Gram* boede der, benyttedes til Beboelse for Gaardens Folk. Der var en lille bitte Forstue, en tofags Stue, et lille Køkken med aaben Skorsten og et Værelse, hvor der lige kunde staa en Seng til Husholdersken. *J. P. Gram* giftede sig nemlig aldrig, og selv brugte han et Kammer i Nordenden af Staldlængen til Soveværelse. Yderdøren førte lige ind i Værelset, og da den absolut ikke var tæt, røg Sneen ved Vintertide ind til ham.

Jes Julius Gram.

Peder Madsen Schmidt.

Kristian Lund.

J. N. H. Skrumsager.

Mads Lund.

Niels Peter Lyhne.

Jens Peter Gram.

Men det tog han sig ikke videre nær, han var ikke ømskindet. Jeg mindes aldrig at have set ham med Overfrakke, naar han da ikke sad paa en Vogn. Naar han havde ondt i en hul Tand, glødede han et Søm og stak ned i den! Han var en lille Mand med et stort Skæg, og da han var min Morbroder, har jeg mange Gange som lille Pige siddet paa hans Knæ og flettet hans Skæg.

Mens han boede paa Gaarden i Skoven, havde han en Planteskole paa en aaben Plads mellem Træerne, og han havde mange Bistader i sin lille Have, saa hos ham vankede der tit Honning. Til at passe Køerne havde han aldrig en Hyrdedreng men en lille Pige. „Piger er mere samvittighedsfulde end Drengene“, sagde han. Omkring ved Gaarden plantede han Frugttræer, som dog ikke alle lykkedes lige godt. Han havde megen Sans for Historie, og der findes her i Byen en Del Optegnelser af ham om den mærkelige Jæger og Smugler, *Per Ott*. Ligeledes har han sammen med *Niels Hjort*, Langetved Skov, skrevet en hel Døl om Livet i Skrave Sogn omkring Aarene 1864—80.

Til sidst maatte han imidlertid sælge Gaarden, da han ved uheldige Handeler i de vanskelige Tider — i Firserne — ikke længere kunde klare sig økonomisk. Men jeg har hørt fortælle, at han aldrig siden kom i Nærheden af den Gaard — han kunde ikke taale at se det Sted, hvor han havde levet og arbejdet i saa mange Aar.

Fra den Tid boede han hos sin Broder, Dyrslæge *F. F. Gram* her i Københoved By. Saa længe han kunde, hjalp han til med forskelligt Arbejde paa sin Broders Gaard, men paa sine gamle Dage gik han ud til Folk og hjalp dem med at plante, med deres Bier, klippede Tjørnehække og lignende. Naar han saa færdedes i Byen, vogtede han paa, at der ikke blev brugt fremmede Ord, vi havde alle værsgod at tale dansk! Selv brugte han mange gamle Ord, som man nu aldrig hører. Han havde f. Eks. sine Ting i „æ Fiik“ (sin Lomme) og han vilde have sig „tuej“ (toet).

En Dag i April 1913 gik han til Rødding og hjem igen. Næste Dag havde han Ærinde i Askov og gik ogsaa den Mil baade frem og tilbage. Tredie Dag lagde han sig til Sengs for ikke at staa op mere. Han døde i April knap to og firs Aar gammel.

Ved Siden af *J. P. Gram* sidder *Niels Peter Lyhne*. Han var født her i Københoved 31. Marts 1842, og hans Fader var Hjuler. Han viste tidlig Anlæg for Tegning, og da han kom i Skole hos Lærer Freudendal, som var en ivrig Regnemester, paadrog han sig tit dennes Vrede, fordi han af og til faldt for Fristelsen til at tegne i Utide. Da han var færdig med Skolen, prøvede han paa at gaa i Lære hos sin Fader, men han havde ikke Kræfter til det Haandværk, og saa kom han til at tjene paa en af de store Gaarde i Jels. Men heller ikke Landbruget passede ham rigtigt, og saa kom han i Lære hos en Bygmester i Lintrup. Men da var der et

Par behjertede Mænd, Landinspektør *Weitemeier* og Gaardejer *Claus Dall*, der hjalp ham til Rette, saa han kom til København for at blive uddannet som Maler. Her gik han til en af de dalevende kendte Malere — vistnok *Kyhn* — og talte med ham om sine Planer og Drømme og sagde, at han gerne vilde være Kunstner. Det er sandsynligt, at han tillige har haft nogle af sine Tegninger med for at vise, hvad han kunde. I hvert Fald hørte Kunstneren paa ham og sagde, at han kunde jo prøve, men det var ikke saa lige til at komme frem ad den Vej. Han raadede ham til at gaa i Malerlære, for glippede det med at naa noget større, saa kunde han jo i hvert Fald blive Dekorationsmaler. Saa arbejdede han, fik Undervisning i Tegning, spinkede og sparede og sultede og naaede at blive Svend. Derefter gik han en Tid paa Kunstakademiet, og da han saa opnaaede at faa et lille Rejsestipendium paa 200 Kr., rejste han sammen med to af sine Venner til Udlandet. I tre Aar rejste de paa Professionen, arbejdede hvor de kom frem gennem Tyskland, Østrig og Svejts, og saa og oplevede meget. Engang var han saaledes med til at male ved det østrigske Hof. Da de havde tjent sig lidt Penge, rejste de en Tur til Italien. „Der kunde man ikke arbejde, der var Forholdene for ringe“, sagde Niels Peter Lyhne. Efter de tre Aars Forløb var det saa Spørgsmaalet for ham, om han igen skulde rejse til København, eller om han skulde nedsætte sig som Maler i sin Fødeby. Han valgte det sidste for at kunne forsøge at hjælpe sin eneste Søster og Stedmoder. Men her var jo ikke store Opgaver for ham som Dekorationsmaler — det blev mest til almindeligt Haandværk. Og han var slet ikke Forretningsmand, saa Velstand kom aldrig til Huse i det Hjem. For at skaffe ham lidt Dekorationsarbejde, lod man ham male Loftet i den store Gang paa „Bejstrupgaard“, og ligeledes lod Frimenighedspræst *L. B. Povlsen* i Bovlund ham male og dekorere Loftet i Kirkesalen. Ogsaa de gamle Altertavler — Stativerne — i Rødding og Skrave Sognekirker malede og tildels udbedrede han.

Men hvor kunde han fortælle, alt blev spændende og forunderligt, naar han malede med Ord! Hans Livs store Oplevelse var jo Udenlandsrejsen. Han fortalte om Udgravningerne i Pompeji, om Rom og Vesuv, om „Pilatus“ og „Rigi“, som han havde bestaget. Og for ham var der ingen Tvivl om, at den Samfundsorden de havde i Svejts, var langt at foretrække for enhver anden. Moderne Kunst var ham inderlig imod, det „ærgrede“ ham at se saadan noget „Klatteri“ — som han kaldte det! Han udtalte Ordet „ærgre“ som ingen anden. Det var næsten som om Ærgrelsen blev helt haandgribelig.

Men en Dag — vistnok i 1883 eller 84 — da han var gaaet ned af en Malerstige og derefter traadte et Par Skridt baglæns for at betragte Loftet, som han lige havde malet, snublede han over en Malerpotte og faldt saa uheldig, at fra den Dag var hans ene Arm og tildels hele Siden

lammet. Han søgte naturligvis Læge, men ingen kunde hjælpe ham. Endelig kom han ud til den dengang saa berømte Læge *Petersen* i Skærbæk, og han sagde, at var han kommet straks, kunde det have været rettet, nu var det for sent. Det var Nakkehvirvlen, der havde faaet en lille Drejning, saa Bevægenerverne havde taget Skade. Male kunde han ikke mere, men i flere Aar derefter drev han Forretningen ved fremmed Hjælp. Tilsidst maatte han dog opgive det, og hvad skulde saa han og hans Søster, som ogsaa var Invalid, nu leve af? Hun havde allerede, mens hun gik i Skole, faaet Lupus paa det ene Ben, og da man dengang ikke kunde helbrede det, tog det mere og mere Overhaand. Hun led meget, ogsaa ved Lægernes forskellige Forsøg paa at helbrede f. Eks. ved at skrabe Benet, men lige meget hjalp det.

N. P. Lyhne var i København 1883 for at se den store Udstilling, og der saa han noget, som kaldtes „Diorama“. Nu fik han den Idé, at hvis han kunde faa saadan noget, saa kunde han rejse rundt og vise det frem og derved maaske tjene til Livets Ophold. Hans gode Ven, Malermester *Møllmann* i København, og gode Venner herhjemme hjalp ham, saa han fik sit Ønske opfyldt, og saa begyndte han at rejse ud. Men det blev svært for ham. Han kunde jo knap nok hjælpe sig selv, da Lammelsen stadig tog til, og som man kan tænke sig, blev han mange Steder modtaget som en almindelig omrejsende Gøgler. Og fintfølede som han var, krænkede det ham dybt.

Den 20. September 1901 var N. P. Lyhne med til det berømte Bryllup her i Københoved. Da man ved Middagen i Teltet havde faaet et Par Glas Vin, steg Modet, og Ungdommen stemte i med „Brat af Slaget rammet“, som jo var blandt de forbudte Sange. Derefter rejste *Kloppenborg* sig og begyndte sin Tale: „Vi har et Haab osv.“ Da Pastor *Hansen* (senere Dybbøl), som ogsaa var med til Brylluppet, straks forstod, hvad der vilde følge efter denne Indledning, rejste han sig og sagde til de nærmest-siddende: „Nu maa jeg nok helst gaa min Vej“. Efter *Kloppenborgs* Tale fortsatte man med at synge den ene Sang efter den anden uden smaaligt Hensyn til, om det passede Tyskerne eller ej. Begge de to tysksindede Lærere i Sognet var med til Festen, og især Læreren fra Langetved var ivrig efter at melde paa rette Sted, hvad der var gaaet for sig. Læreren her i Københoved kaldtes fra den Tid altid „Hochzeit-Andersen“. Saa indstævnedes omtrent hele Byens Befolkning til at møde i Rødding. Blandt dem, der kom i Forhør, var ogsaa N. P. Lyhne, som var Optant. Da Gendarmen kom for at tilsige ham til at møde i Retten, tilføjede denne, som hørte til de flinke Tyskere: „Men De var vel ikke tilstede, da man sang. De var jo gaaet hjem til Deres Søster med Gildesmad — ikke sandt?“ Skønt det saaledes omtrent blev lagt ham i Munden, hvordan han kunde komme fra det, saa vilde han paa ingen Maade sige halve Sandheder.

„Jeg var der“, sagde han, „men jeg sang ikke med, for jeg kan ikke synge“. — Kort Tid efter kom Udvisningerne. Alle, der havde Tjenestefolk fra Danmark, maatte af med deres Karle og Piger. En Gaardmand, *Peder Jørgensen*, der var Optant, blev udvist, og Fødegaarden maatte sælges. *Mads Kjær*, der var Haandværker, men tillige havde Ejendom, og som selv mente, at han havde sin Borgerret i Orden, da han havde tjent i den tyske Hær, maatte forlade Kone og Børn og fik Ophold paa Skibelund Efterskole. Og endelig blev N. P. Lyhne udvist. Det var næsten det sværeste — de to Søskende, som hver for sig knap kunde hjælpe sig selv, maatte skilles! Dog for Kirsten Marie Lyhne sørgede Venner og Naboer, saa hun intet manglede, men hun var urolig for sin Broder, der flakkede om i Jylland med sin „Diorama“.

En Dag Mads Kjær gik ved sit Arbejde paa Skibelund Efterskole og alt imens kiggede ned over Kongeaaen til sit Hjem, sagde han til Knud Pedersen: „Kunde vi endda ogsaa faa Niels Peter Lyhne her til!“ „Tror Du, han vil det“? sagde Knud Petersen. Det mente Mads Kjær da nok, han vilde, og saa blev der sendt Bud efter ham, og han kom og blev der.

Imidlertid tog man ikke Sagen med Ro i Københoved, men der blev gjort hvad gøres kunde for først og fremmest at faa N. P. Lyhne hjem igen. Efter at et Aarstid var gaaet, lod Tyskerne Naade gaa for Ret, og N. P. Lyhne kunde vende tilbage. Men han sagde nej, han vilde ikke tilbage af Naade, han vilde have sin Ret. Han havde jo ikke sunget. Saa fik Mads Kjær Lov at rejse hjem i Stedet for. Efter omkring ved to Aars Forløb maatte N. P. Lyhne dog tilsidst bøje sig og tage imod Tyskernes Naade.

Saa boede de to Søskende igen sammen i deres gamle Hjem. De sad sammen i den Stue, som endnu saa ud som i deres Barndom. Der var en fast Bænk under Vinduerne med et Bord foran, en Dragkiste ved den ene Væg, under Bjælken en Hylde, hvor mange forskellige Ting kunde gemmes, og tilbage i Stuen Alkovesenge med Laager. De prøvede at skaffe sig lidt Indtægter ved lidt Hønseri, og en Tid havde de Bier, men de sidste Aar maatte de helt leve af, hvad andre gav dem. Grosserer og Landdagsmand *Fulius Nielsen* i Vojens sendte dem hvert Aar gennem *Pe Smej* en mindre Pengesum. Forannævnte gamle Kirsten Marie Dall, „Vester Lundgaard“, forsynede dem hver Dag, saa længe hun levede, med Mælk af sin store Aftægt, og fra Gaardene i Byen sendte man Slagtemad og andre gode Sager. Til Jul fik de saa meget, at de kunde lade noget af Flæsket salte og røge, og man mærkede aldrig, at de nogensinde manglede hverken Penge eller Mad, skønt de dog ogsaa maatte lønne en Pige, da de i mange Aar slet ikke kunde hjælpe sig selv. Venner og Naboer var flittige til at se ind til dem, og saa længe N. P. Lyhne kunde færdes lidt, gik Dyr læge *Gram* og hans Kone *Dorte* f. Dall altid ind og tog ham med og hjalp og støttede ham. Da de saaledes en Dag havde været paa

Besøg og gik hjem om Aftenen, mødte de en Cyklist. De fik ikke hurtig nok N. P. Lyhne lodset over til Siden, og Cyklisten kørte imod ham, saa han faldt tungt til Jorden. De frygtede, han havde været død paa Stedet, men mærkeligt nok kom han uskadt fra det, og da de havde faaet ham samlet op, kunde han ved deres Hjælp nok gaa hjem. Da Dorte næste Formiddag saa ind til ham og Kirsten Marie, sad han og læste i sin Bibel. En Dag sagde han til Dorte: „Her har lige været én, som sagde, at vi skal jo bare tro“ — „men“, sagde han ivrig „én kan jo ikke tvinge sig til at tro“. Og en anden Dag sagde han: „Aa, Dorte, kan du ikke sige mig et Trøstens Ord“. „Hvad skal jeg sige?“ sagde Dorte, „jeg kan kun sige det, som har trøstet mig selv“. Og saa fortalte hun om gamle Simeon og Anna, der hver Dag gik op i Templet, fordi de ventede Israels Trøst, og den Dag, de saa det lille Barn Jesus, da var de glade og trøstede, og saadan maa det ogsaa gaa med os. Dorte talte jævnt og enfoldigt om det, og N. P. Lyhne sad ganske stille.

En Dag i September 1913 vilde han gaa ud i Døren for at tale med en Mand, der holdt med sit Køretøj udenfor. Da han vilde støtte sig mod et eller andet med den raske Haand, greb han fejl og faldt lige bagover. Han blev baaret ind i sin Seng og døde den 1. Oktober uden at være kommen til Bevidsthed.

— — —

Mon det er tilfældigt, at *Mads Lund* sidder lige ved Siden af N. P. Lyhne? De to har nemlig tilbragt mange Timer i hinandens Selskab med at spille Skak. Uden at sige et Ord sad de og spekulerede, og først efter moden Overvejelse flyttede de deres Brikker. Mads Lund var i det hele taget en stille Mand. Han sad som Mand paa sin Fødegaard fra den Dag, han fyldte tyve Aar, til sin Død, to og firs Aar gammel. „Lundgaard“ havde været i hans Slægts Eje i mange Led, men han blev det sidste Skud paa Stammen paa denne Side Kongeaaen, da begge hans Sønner udvandrede til Danmark og ogsaa begge hans Døtre var bosat der. Nu er Gaarden tildels udstykket, idet der er skilt fem smaa Ejendomme ud fra den. Mads Lund var den eneste af en stor Søkendeflok, der fik Lov at leve og blive gammel, idet alle hans Brødre og Søstre døde i en ung Alder af en tærende Sot. I sine yngre Dage var Mads Lund heller ikke nogen stærk Mand, men han hærdede sig ved Badning og Gymnastik. Fra April til langt ud paa Efteraaret tog han sine Friluftsbade — for det meste i Kongeaaen — og man mødte ham gerne i Skjortærmer og med Hatten i Haanden. Han var i mange Maader en original Mand, der havde sine Yndlings-sysler, som ikke var ganske almindelige. Som allerede nævnt elskede han at spille Skak, og om Sommeren var det hans Lyst at hugge Pinde og Sten. Han læste mere end de fleste og var en meget oplyst Mand, men nogen overdreven dygtig Landmand var han ikke. Engang fik han saa-

ledes den Idé Aar efter Aar at dyrke Halvdelen af sin Jord med Korn og Halvdelen med Græs, men tilsidst blev det hele til Ukrudt. Saa lagde han atter Driften om, og den i sig selv gode Gaard kom hurtig paa Fode igen. Han havde i sin Tid faaet hele Gaarden drænet, og han merglede den to Gange. Men man sagde om ham, at han ikke kendte sine egne Heste, og han vidste tit ikke Besked med, hvad der foregik paa Gaarden. Saaledes var Dyr læge Gram engang kaldt ned paa „Lundgaarden“ til en syg Ko. Da han kom ind i Stuen, sad Mads Lund der i Skjortæærmer og læste. Han saa forundret paa Dyr lægen og sagde: „Er der noget Dyr sygt her paa Gaarden“. „Ja“, sagde Dyr lægen, „det er en Ko, der er syg“. „Det var da grimt“, sagde Mads Lund og læste videre.

Mads Lund hørte til de stille i Landet og var konservativ af Naturen, men som dansk Mand hævdede han altid sin Plads, selv om han ikke, i den Grad som mange af hans samtidige, tog direkte Del i den standende Strid. Da Svejstrups og C. Appels Møder endnu gik paa Omgang i Københoved, kom de ogsaa til „Lundgaarden“. Senere holdtes de som bekendt hos gamle *H. D. Kloppenborg* paa Bejstrupgaard. Da Soldaterne kom hjem fra Krigen i 1864, fik de i Københoved — hvad de ikke mange Steder fik — en god Modtagelse. Der blev gjort et stort fint Gilde for dem, og Gildet stod paa „Lundgaarden“.

Mads Lund var gift to Gange. I Sommeren 1916 blev han syg, og man forstod, at det nu lakkede mod Enden. Han ønskede selv, at hans to Sønner, der udvandrede som syttenaarige, slet ikke skulde prøve paa at faa Lov til at besøge deres Fader. Det var jo i Krigen Tid, og paa „Lundgaarden“ var der da, som paa alle Gaardene langs den daværende Grænse, Aar efter Aar stor Indkvartering af tyske Soldater, der skiftevis gik paa Vagt ved Kongeaaen. Begge Døtrene søgte derimod om Tilladelse til at komme over Grænsen, og den ældste, der var gift, var hos sin Fader i flere Uger. Den yngste opnaaede derimod ikke at kunne rejse hjem, da hun ikke var gift og havde forsømt at faa Undersaatsforholdet i Orden, saa hun nu hverken havde dansk eller tysk Borgerret.

Den 28. November 1916 døde Mads Lund; og ingen af hans Børn var paa Grund af Krigen med til hans Begravelse.

Paa Billedet staar Dyr læge Gram lige bagved Mads Lund. *Jes Julius Gram* var født paa „Blaagaard“ ved Over Lert den 29. August 1841 og var Broder til Jens Peter Gram. Deres Fader var som nævnt Møllebygger, og han har bygget mange Møller baade nord og syd for Kongeaaen, deriblandt Kloppenborgs Mølle her i Københoved. Jes Gram blev konfirmeret 1857 i Sommersted Skole, da Kirken nemlig den Gang var nedbrudt til Ombygning. Efter Konfirmationen var han en Tid Underlærer i Grønnebæk, men da en Optagelsesprøve paa Jellinge Seminarium ikke havde det øn-

skede Udfald, opgav han Tanken om at blive Lærer og var i nogle Aar ved Landbruget. Han var paa Rødding Højskole Aaret før Krigen 1864, mens *Ludvig Schrøder* var Forstander. Under Krigen var han hos sin Søster i Ørsted. Hendes Mand var blandt de indkaldte.

Efter Krigen opholdt Gram sig i tre Aar paa den kongelige Veterinærskole i København for at studere til Dyr læge. Forud havde han efter tre Maaneders Forberedelse taget Præliminæreksamen. I Foraaret 1867 tog han den endelige Eksamen med Udmærkelse. Der blev gjort Forsøg paa at holde ham i København, for at han kunde fortsætte Studierne og slaa ind paa en videnskabelig Løbebane, men det vilde Gram ikke. Et Par Aar var han Lærer i Naturfagene ved la Cours Landbrugsskole i Lyngby. Saa vendte han tilbage til Nordslesvig. I 1872 blev han gift med *Maren Kryhlmann*, Datter af Mads Kryhlmann paa den senere Domænegaard Saadrup i Sommersted Sogn. De to havde kendt hinanden og holdt af hinanden længe forud.

Efter Brylluppet bosatte Dyr læge Gram og hans Hustru sig paa Gaarden „Ellelund“ i Hjerting Sogn, og han fik snart en meget stor Praksis. 1878 overtog han sin Moders Fødegård i Københoved, som han ejede og drev, til hans Søn, *Mads Gram*, overtog den i 1905.

Som Dyr læge færdedes Jes Gram i sin Gig milevidt omkring baade nord og syd for Kongeaaen. Dengang var der nemlig ikke saa mange Dyr læger som nu. Og hvor han kom, kunde han tale med Folk om mange andre Ting end de syge Dyr. Han havde en ikke helt almindelig Evne til at forstaa andres Tankegang og Syn paa Tingene, og fordi han forstod de Mennesker, han kom i Berøring med, kunde han ogsaa tit give Vejledning og gode Raad. Men han var aldrig paatrængende med sine Meninger — dertil var han alt for klog! Nu om Dage, da man taler om at maale Folks Intelligens, vilde en saadan Maaling utvivlsomt være naet op paa et meget højt Tal hos ham! Hans klare Forstand var vel nok i mange Forhold hans Styrke — men ogsaa nu og da hans Svaghed.

Jeg har hørt sige, at en Tysker engang vilde fortælle en anden, hvem og hvad Dyr læge Gram var, og han sluttede sin Forklaring med at sige: „ein grosser Agitator“. Saadan saa Tyskerne altsaa paa ham, men han var ikke Agitator i den almindelige Betydning. Han virkede mest ved sit Liv og sin Færd blandt de mange, han paa sine daglige Køreture kom i Berøring med.

Tit kom baade en og anden fra Byen, eller man kom ridende eller kørende længere borte fra for at tale med Dyr lægen, eller for at hente ham. Dengang kunde man jo ikke som nu bare gaa hen og „ringe“. Men det kunde ogsaa hænde, at en Mand, der var paa Vej hen til Dyr læge Gram, blev spurgt, hvad der var i Vejen, siden han skulde til Dyr lægen. Ja, der var da heldigvis ikke nogen Sygdom blandt Dyrene, man kunde jo da

ogsaa tale med Dyrlæggen om andre Ting. Blandt andet kunde Gram saa udmærket „dokterere“ lidt paa Mennesker! Blev nogen her i Byen syg, da henvendte man sig først til ham, om han mente, man behøvede at hente Læge. Og fik man en bullen Finger, en stor Byld, Ringorme eller lignende, da gik man slet ikke til Læge men til Dyrlægge Gram, og ingen gik forgæves. Han hjalp, hvor han kunde — og han var dygtig til det — enten det var rige eller fattige, gamle Koner eller ganske unge Mennesker, eller paa hvilket Sted Ondskaben end havde anbragt sig! Dag efter Dag kom han saa og tilsaa det daarlige Sted. Han maatte jo ikke skrive Recepter til Mennesker, men skulde der Salve til, som f. Eks. til Ringorme, da kunde det nok hænde, at han skrev en Recept til en Hund!

Andre vil mest mindes Dyrlægge Gram som Næstformand for „Den nordslesvigske Landboforening“. A. L. (Anders Lebeck) skrev om ham, da han i 1911 fyldte halvfjerds Aar: „For mig er Dyrlægge Grams Personlighed især knyttet til „den nordslesvigske Landboforening“'s Dyrskuer. Han staar paa Tribunen i Solskin, i Byevej eller en fejende Blæst, mens Dyrene trækkes forbi, og Skarer af festklædte Mennesker har slaaet Kreds for at se og høre. Og mens Dyr efter Dyr passerer Revue, faar de deres Skudsmaal, rosende, hvis de har fortjent det, eller en uforbeholden kritisk Bemærkning, hvis det passer. Kort og rammende falder Ordene, der er ikke Tid til lange Forklaringer. Nu og da er den kritiske Vurdering ledsaget af en humoristisk Vending. Der er dansk Jævnhed og dansk Humør over Billedet“.

Vi, som var Børn og unge, da „Moster Maren“ levede, vi mindes med Tak, hvordan hun og „Morbror Jes“ sammen kunde glæde sig over os, naar vi sang, legede og dansede i deres store Stue. Da stod de gerne tilbage i en Krog med hinanden under Armen og saa fornøjet paa vor Leg. Det var saa smukt et Syn, saa jeg har maattet tænke paa det, da jeg nu mange Aar efter har faaet fortalt, at „Morbror Jes“ engang skrev paa et Kort til et Bryllup: „Hvor to Viljer sættes ind paa at bevare Inderligheden i Samlivet, der kan det lykkes o. s. v.“

I den samme store Stue holdtes i mange Aar en Gang om Ugen om Vinteren „Aftenmøde“. Saa samledes baade unge og gamle, og vi sang, og der blev læst højt. Mændene skiftedes til at læse, og det er som ser og hører jeg det endnu. Bedst og med mest Forstaaelse læste Dyrlægge Gram og N. P. Lyhne. Skrumsager „brystede“ sig og læste med Patos, og Mads Lund, der var noget nærsynet, „spiste“ selv noget af det.

Dyrlægge Gram var en af de virksomste Mænd, da Skrave Forsamlingshus i sin Tid blev bygget som det første i Nordslesvig. Her blev da et Samlingssted for gamle og unge, og mange vil især mindes Dyrlæggen paa Vej til og fra Forsamlingshuset eller staaende dernede, som den ledende i de unges Sammenkomster. Her var han utrættelig, han læste og talte for

dem, hjalp dem, naar der skulde pyntes særligt smukt og ordnede Dilettantforestillinger og Tableauer o. s. v. For ham var Dilettantforestillingerne ikke bare Morskab, men det skulde være en Hjælp for de unge til at blive hjemme i deres Modersmaal. Jeg har ikke kendt nogen anden, der i den Grad som „Morbror Jes“ holdt af at være blandt de unge. Det var ikke, fordi de omtrent var, som de skulde være, dengang var der vel ogsaa nogen, der var for „letbenede“ eller ikke havde Ordenssans o. s. v., men jeg tror, han saa bagved alt saadant og vilde gerne elske det bedste frem hos dem alle. Ogsaa enkeltvis er flere gaaet til Dyr læge Gram, og flere end én siger, at han fejede dem ikke af eller var overlegen, men som ingen anden gik han ind paa deres Tankegang og hjalp dem tilrette. Ogsaa ved Børnenes Juletræsfejer var han en af de ledende. Hvor kunde han tale og lege med Børn!

Dyr læge Gram opfattede som faa det morsomme ved en given Situation, og ved Lejlighed kunde han saa gengive et og andet, da han havde den Evne at kunne efterligne andre baade i Tale og Manerer. Det var tit meget morsomt at se og høre paa, men altid ganske harmløst.

Han elskede Blomster, og vi maatte til forskellige Tider henholdsvis beundre hans Roser eller hans Samling af Bregner. Somme Tider skrev han til Udlandet efter en eller anden sjælden Blomst. Og saa holdt han af engang imellem at faa fat i en ny Bog!

I Februar 1890 døde hans Ungdoms Brud, og ved hendes Kiste begyndte han sin Tale med at citere Linierne: „Nu Tak for alt ifra vi var smaa — og legte sammen i Skog og Lage. Jeg tænkte Legen den skulde gaa op i de graanende Dage“.

Fra den Tid følte han sig meget ensom, og han giftede sig anden Gang med Dorte f. Dall (Se foran Side 18).

I 1905 flyttede de over paa „Trekanten“. I 1911 fyldte Dyr læge Gram halvfjerds Aar, og da blev der holdt Fest i Skrave Forsamlingshus. Der var smukt pyntet, og hver en Plads ved Bordene var optaget. Og saa blev der sagt ham *Tak* fra alle Sider! Og hans store Kundekreds og gamle og unge Venner skænkede ham et stort Sølvkrus med en Sum Penge i Guld og en Statuette af „Ydun med Æblerne“. Han havde alle Dage været bekendt for at skrive „smaa“ Regninger, og det paaskønnede hans Kunder ham nu.

Som de fleste andre Mennesker maatte han opleve store Sorger og tunge Tider. Som allerede nævnt døde hans første Hustru i 1890 og omkring 1910—12 blev hans yngste Datter uheldelig sindssyg. I 1914 kom Krigen, og to af hans Sønner maatte med, skønt de begge var nær ved de fyrretyve Aar. I Efteraaret 1915 blev han syg, og i halvandet Aar sfred han med Sygdommen, led tit store Smerter, og maatte til Tider kæmpe haardt for at holde fast paa „Trøsten over Døden“. Han døde den

10. April 1917 — og den ene af hans Sønner naaede ikke at komme hjem fra Fronten til hans Begravelse.

Da Dyrslæge Gram var død, sagde min Fader, *Peder Madsen Schmidt*, eller som han altid kaldtes, „Pe Smej“: „Ja, nu er det jo min Tur, men mon den (Døden) ikke denne Gang gaar forbi?“ Han var nemlig rask og frisk, hvorimod Kristian Lund, der staar ved den anden Side af ham, var syg og svag. Men det gik alligevel efter Tur, og Pe Smej døde stille og roligt den 17. Februar 1919 næsten uden forudgaaende Sygdom.

— — —

Kristian Lund var født den 4. Decbr. 1840 paa „Nørreskovgaard“ (en af Udflyttergaardene), og han blev Landmand som sine Fædre. I 1868 overtog han sin Fødegaard, og da hans Sønner ikke udvandrede, er den i Slægten endnu. Han havde sine særlige Interesser, som han dyrkede med Flid. Han samlede paa Oldsager og havde hele Skabe fulde af den Slags, velordnede som det sig hør og bør. Og saa var han ivrig efter al Slags Plantning. Han anlagde og tilplantede en meget smuk Have ved sit nye Stuehus, og vest for Gaarden fik han ligeledes anlagt en Plantage med mange Slags Træer og Buske. Han rejste ogsaa ud og holdt Foredrag om forskellige Emner — bl. a. Plantesagen — baade Nord og Syd for Kongeaen. Flere Gange holdt han Foredrag om sønderjydske Forhold i „Sønderjydske Foreninger“ i Byerne i Kongeriget. Den Gang var det jo i det gamle Land et stort Plus at være „Sønderjyde“.

I mange Aar var Kristian Lund Formand for Skrave Sogns Husflidsforening. Da jeg og mine jævnaldrende var Børn, spillede Husflidsforeningen en stor Rolle for mange af os. Hver Sommer blev der afholdt en Husflidsudstilling, og Vinteren forud havde vi saa travlt med at sy og strikke, for at vi kunde have mange pæne Haandarbejder at møde med paa Udstillingen. Ja, det gjaldt ogsaa om at have et og andet, som kunde sælges til Tombolaen, da Husflidsudstillingen var saa godt som den eneste Indtægtskilde, vi Børn havde Aaret rundt. Kunde vi saa opnaa at faa en Præmie, som — saa vidt jeg husker — gerne gav tre Mark, saa kunde det nok hænde, at vi ialt kunde hjembringe fra Udstillingen en fem—seks Mark. Og det var dengang mange Penge. — I mange Aar var Udstillingen altid i og ved den gamle Langetved Kro. Udstillingsgenstandene blev indleverede om Fredagen. Om Lørdagen blev det hele smukt ordnet i et Telt, opstillet i Gaarden, det kvindelige Haandarbejde for sig paa Borde, og alt, hvad de mandlige Udstillere i Vinterens Løb havde forarbejdet i Kurvefletning, Træarbejde, Børstenbinderarbejde o. s. v. blev anbragt for sig. For Drengene og ganske unge Mænd var der gerne hver Vinter Husflidsskole, og her husker jeg, at N. P. Lyhne en Tid underviste i Tegning, og J. P. Gram hjalp til med Træarbejdet. Naar det hele saa var smukt ordnet, havde et Par dertil egnede Kvinder og do. Mænd, der længe

i Forvejen var udtaget til Dommere, Resten af Lørdagen travlt med at efterse det hele og hefte Præmiesedler ved hver Genstand. Om Søndagen kom endelig den store Dag, og det forekommer mig, at det altid var straalende Solskin. Hen paa Eftermiddagen stod saa Kristian Lund paa Tribunen ude i det fri og talte til os, og vi sang: (paa Melodien: Det er saa yndigt at følges ad)

Ved Vintertide, naar Isens Væg
har stænget Livet, som var histude,
naar Istap hænger i Tagets Skæg
og Frosten maler sin Blomst paa Rude,
da er det Gammen
at sidde sammen
ved Arneflammen — i stille Flid!

o. s. v.

Men Festens Højdepunkt var vel nok det Øjeblik, da vi af Kristian Lunds Haand modtog vor Præmie!

Kristian Lund døde 10. Juli 1919, og hans gode stilfærdige Hustru *Ane* f. Terkildsen fra Malt Sogn var død nogle Aar i Forvejen. Hans ældste Søn har nu Gaarden.

— — —
Pe Smej var født 4. Juli 1840 i Københoved, og hans Fader var Smed og Gaardmand. Hans Forfædre havde levet og virket i Københoved i mange Led, men i Slesvig-Holstenismens Dage var hans Barndomshjem blevet stærkt paavirket af denne Bevægelse. *Pe Smej* gik i sin Barndom i Skole hos Lærer Freudendal, og allerede paa den Tid blev det ham klart, hvor han hørte hjemme. Som ung Mand hørte han til den glade Ungdom i Københoved, som ikke tog sig Livet synderlig nær, men for ham som for mange andre kom der nye Tider, da Pastor Svejstrup kom til Egnen. I 1868 blev *Pe Smej* gift med *Kirsten Marie* f. Gram, Søster til J. P. og J. J. Gram. De boede et Par Aar i Langetved, og det blev *Pe Smejs* Ud-lændigheds Dage, da han ellers levede al sin Tid i Københoved. Naar en eller anden senere hentydede til, at han kendte jo kun Københoved, saa sagde han med et Smil i Øjenkrogene: „Nej jeg har heldigvis ikke været ude i Verden og sat min Forstand til“.

Fra 1870 boede han og *Kirsten Marie* paa den lille Ejendom „Blaabjesk“ ved Københoved Skov. „Blaabjesk“ ligger temmelig højt, Skoven giver Læ for Vestenvinden, og der er vid Udsigt ned over Kongeaadalen. Her var smukt at leve, men ikke altid for godt at nære sig i trange Tider, som f. E. i Firserne. I en lang Aarrække maatte *Pe Smej* selv gøre det meste af Arbejdet paa den lille Gaard. Han maatte pløje, saa, passe Køer og Roer, kløve Brænde o. s. v. Det passede ham ikke rigtigt, og det tog altsammen paa Humøret. Men Tiderne bedredes, og *Pe Smej* blev

Formand for Skrave Mejeri og senere Formand for Nordslesvigs Mejeriforening. I flere Aar var han ogsaa Formand for Tilsynsraadet i Sparekassen for Frøs og Kalvslund Herreder. Det var noget ganske andet — og da lavede han op og blev venlig og veltilfreds. Sine offentlige Hverv passede han med den største Omhu. Det laa ham stærkt paa Sinde at faa det mest mulige ud af de Sammenslutninger, han havde med at gøre — til Gavn for hans Folkefæller og til Danmarks Ære!

Men naar jeg nu tænker tilbage paa de trange Aar, da ser jeg Pe Smej Foraar og Efteraar gaa bag Ploven. Frem og tilbage gik det i den tunge Lermuld, og den ene stærke Hest maatte lægge Kræfterne i. Og jeg kan endnu høre hans Tilraab til Hesten: „No — ka do et!“ Saa kom Skrumsager gaaende hen ad Skovvejen i sit graa Vadmestøj, sin store graa Hat paa Hovedet, Stok i Haanden og — naar det var sølet — Støvlerne uden paa Bukserne. Han drejede ned efter „Blaabjesk“, og Pe Smej lod Hest og Plov staa stille, da han naaede Enden af Ageren, og saa drøftede han og Skrumsager Dagens Spørgsmaal. Der manglede aldrig Stof til Samtale — det sørgede Tyskerne til enhver Tid for! Mangen Vinteraften gik Pe Smej ned til Byen og havnede saa gerne hos Skrumsagers. Der var tit Gæster baade Nørd fra og her fra Landsdelen. Kom man saa i Samtalens Løb ind paa noget, som Pe Smej og Skrumsager ikke var helt enige i, da sparede de ikke paa Krudtet. Baade en og anden ude fra, som ikke kendte Forholdene og som overværede en saadan Kanonade, tænkte ved sig selv, at nu var da det Venskab forbi! Men næste Dag var det, som om intet var hændt! Dog en sjælden Gang kunde der komme en Kurre paa Traadén. Pe Smej var saaledes en Gang virkelig vred paa Skrumsager. Hvad der var i Vejen, er nu glemt. Skrumsager var jo til sin Død Formand for Frøs og Kalvslund Herreders Sparekasse, og hver Fredag kørte han i denne Egenskab over til Sparekassen i Rødding, og naar det var Pe Smejs Tur at være med som Medlem af Tilsynsraadet, kørte han gerne med. Men nu kunde Pe Smej sandelig ikke køre med Skrumsager — han gik paa sine Ben! Da han var kommet halvvejs til Rødding, naaede Skrumsager ham. Han holdt Hestene an og sagde: „Vil du ikke køre med, Pe Smej?“ „Nej“, sagde denne „jeg kan nok gaa“.

Skønt Forholdene jo i høj Grad manede til Alvor, var man dog altid parat til en Spøg. En Aftenstund var Pe Smej gaaet ned til Byen med en Kurv paa Armen. Han skulde have en Del Kolonialvarer hos Købmanden. Da han havde faaet Kurven fyldt, gik han videre og slog sig saa for denne Aften ned hos en af Byens unge Gaardmænd. Saa traf de sig, at Skrumsager ogsaa kom der. Da man brød op ved Sengetid, sagde Pe Smej: „Havde jeg nu endda ikke haft den tunge Kurv at bære paa“. „Giver du mig en Mark“, sagde Skrumsager, „skal jeg nok bære den hjem for dig“. Pe Smej tog øjeblikkelig Pungen af Lommen og gav Skrumsager en.

Mark, og saa travede de afsted efter Skoven. Pe Smej gik frank og fri, og Skrumsager bær Kurven til „Blaabjesk“.

Den 6. September 1911 — en Uges Tid efter Folkefesten i Skrave Forsamlingshus for Dyrlæge Gram — fyldte Skrumsager halvfjerds Aar. Høn og Fru *Laura* lod rejse et Telt i Gaarden, og der samledes den anselige Slægt med indbudte Venner og Kampfæller ved et festligt Bord. Blandt de mange Talere var *H. P. Hanssen*, der begyndte med at fortælle om, da han første Gang sammen med et Par Højskolekammerater vandrede fra Askov Højskole over til Københoved for at tale med Skrumsager om de syttenaariges Udvandring fra Nordslesvig. H. P. Hanssen var da kommet til den Overbevisning, at nu burde de unge Mænd blive i Landet, ellers vilde vi jo ikke i Længden kunne holde ud i Nationalitetskampen. I sin Tale sagde han bl. a. omtrent saaledes: „Jeg var den Dag til Mode, som jeg tænker mig, at Soldaten, der skulde gaa ned under Kronborg Fæstning for at hilse paa Holger Danske, var det, og havde jeg, som han, haft en Jernstang, da havde jeg rakt den til Skrumsager, for jeg vidste, han vilde tage haardt paa mig, haardere end han vel selv forstod“.

Pe Smej talte ogsaa, og han begyndte sin Tale med at sige, at nu var der jo talt meget om, hvor dygtig, klog og stærk Skrumsager var, og det var jo altsammen meget godt og rigtigt. „Men jeg mener nu, at jeg er meget klogere end han, og jeg tror, jeg kan bevise det. (Stor Munterhed!) Det er nemlig saadan, at tit, naar Skrumsager har holdt en Tale — og det er for det meste hans bedste Taler — da har jeg givet ham Teksten! Og jeg mener nu, at ligesom Bibelen, hvor Præsten jo henter sin Tekst, staar over denne, saadan maa jeg staa over Skrumsager i Klogskab! Men han er den stærkeste af os to, og det vil han sikkert altid blive. Jeg har forresten kun kendt et levende Væsen, over for hvem Skrumsager kom til kort og blev den svage, og det var en gammel Hingst „Jens Vrinsker“, han engang havde. Skrumsager kunde nok køre den, men kun derhen, hvor den selv vilde“ o. s. v.

I Forsommeren 1914 afstod Pe Smej og Kirsten Marie „Blaabjesk“ til deres yngste Datter og Svigersøn og flyttede ned til Byen i et lille Hus, som deres yngste Søn, *Aage Schmidt*, Faarkrog, havde ladet bygge til dem. Her oplevede de saa de tunge Krigsaar, og da Vaabenstilstanden endelig kom, var Pe Smej med til det store Møde paa „Folkehjem“ den 17. Novbr. 1918. Og da han her blev sikker paa, at nu kom den store, lykkelige Dag, da vi igen var danske, saa kunde han slet ikke vente, men der blev straks rejst en Flagstang i Haven. Men han oplevede ikke at faa den taget i Brug. Ganske uventet døde han Natten mellem den 16. og 17. Februar 1919.

Ved hans Død skrev A—ø i „Hejmdal“ bl. a. „P. M. Schmidt var et godt Hovede, og hans varme Hjerte hindrede ham aldrig i at bruge sin

Forstand. Det var en Fornøjelse at høre den gamle Mand føre Ordet, enten det nu var i en privat Kreds eller i en offentlig Forsamling. Der var en ungdommelig Kraft og Ild i hans Tale. Man mærkede Understrømmen af Hjertevarme, men hans Ord var prægede af en velgørende Klarhed, og de bar Personlighedens Mærke. Han havde trods sine hvide Haar en sjælden Evne til at sætte sig ind i andres Tankegang og erkende deres Værd. Intet laa ham saa fjernt som aandelig Snæverhed. Og saa var han i Besiddelse af et rigt og frodigt Lune, som tog Brodden af de djærve Ord og afvæbnede Modstanderen. Denne Egenskab kom ham særlig tilgode i hans offentlige Virksomhed, og den vandt ham mange Hjerter. Man blev godt tilpas i hans Selskab. Det ligesom lyste op i Landskabet, naar den venlige, noget krogede Skikkelse med det sølvhvide Haar og Skæg tonede frem“.

Skrumsager var født paa Gaarden af samme Navn i Sønder Bork ved Varde. Han kom i sin Ungdom paa Rødding Højskole og derfra til „Bejstrupgaard“ som Forvalter. Han blev gift med Hans Diderik Kloppenborgs Datter, *Anne Marie*, men om hende og deres eventyrlige Bryllupshistorie er der fortalt i „Sønderjydske Kvinder under Fremmedherredømmet“. Samme Sted er der fortalt om *Skrumsagers* anden Hustru, *Laura* f. Buck, samt om to andre i disse Optegnelser nævnte Kvinder, Dorte Gram f. Dall og Kirsten Marie Schmidt f. Gram.

Skrumsager kom meget i mit Hjem, og vi Børn holdt meget af ham og vilde især gerne høre paa, hvad han og Fader talte om. Paa sine gamle Dage sagde min Mor mere end een Gang: „*Skrumsager* har altid været trofast imod os“.

Om *Skrumsager* og flere af de andre her nævnte Mænd kunde der fortælles meget mere — især om deres offentlige Virksomhed. Men her maa andre tage fat.

Skrumsager døde den 6. Januar 1921 som den sidste af de Mænd, der i en lang Aarrække havde præget Livet i Københoved. Og vi, som nu lever her, maa vel bekende, at vor By har mistet meget af sit Særpræg.

SAMPLEREN

TALREMSER.

(Fortsat.)

Staa op, Sankte Simon.

Staa op, St. Simon og sig mig,
hvad 12 er.

12 er de 12 Apostle,

11 er de 11 Disciple,

10 er de 10 Guds Bud,

9 udi Englekor,

8 Sjæle frelste Gud i Arken,

7 Bønner i Fadervor,

6 var de Stenkar, som blev sat i
Kana i Galilæa,

5 Mosebøger,

4 Evangelier,

3 Patriarker, Abraham, Isak og
Jakob,

2 Stentavler,

1 er Jesus Kristus, som regerer
udi Himlen og Jorden.

(H. P. Schau, Udbjerg.)

Gammelgaard.

Ikke langt fra Traneodde Fyr ligger der i en Skov, der hører til Himmark, et Voldsted med Grave omkring. Man kalder det Gammelgaard.

Vejen, der fører ned til Skoven, kaldes endnu Herrevejen og en tydelig Vej førte fra Gammelgaard helt til Østerholm Slot. I Laden til den Gaard, der ligger Syd for Gammelgaard (tilh. Jepsen) ser man endnu Rester af Stalde. Her blev Hestene stillet ind, naar de fine Herrer var paa Jagt. Paa Loftslugen i denne Gaard stod der for Resten: „Laurids Aagesen, første Bebygger i Himmark Skov“.

Lidt før 1900 drømte en Mand tre Torsdage i Række, at der var en Skat begravet paa Gammelgaards Voldsted. Han og andre har gravet efter denne Skat mange Gange, men

man har endnu intet fundet.

Den lige nævnte Laurids Aagesen inddigede et Stykke af Skoven og vilde begraves her. Det blev dog ikke tilladt, men Diget ses endnu.

Gammelgaard blev senere flyttet op til Himmark By, hvor man endnu for ikke længe siden kunde se Voldstedet af „Nyborg“ midt i Byen i en Eng. Gaarden lige over for hedder endnu Fæbrogaard, og her ser man ogsaa Rester af gamle Grave omkring.

Claus Good, Himmark.

En gammel Indskrift.

I den gamle Skovridergaard midt i Himmark By, der nu ejes af Gaardejer Good, er der over Døren indsat en gammel Bjælke, der bærer følgende Indskrift:

Alles nach Gottes Willen
Asmus Thomsen Anno 1666

E.

Thomas Stures Datter.

Thomas Sture havde en Datter, der var Kæreste med en Jæger. Jægeren blev skudt; men Pigen glemte ham aldrig; hun blev aldrig til noget mere.

Christ. Eriksen, Almsted.

Da man første Gang fejrede Kejsereens Fødselsdag i Felsted.

I Aaret 1890 fandt Gendarmen paa, at man skulde fejre Kejsereens Fødselsdag i Felsted. Besøget var ikke overvældende. Amtsførster Bruhn var ikke engang mødt, derimod havde Kommuneførster Ferdinand, en dansksindet Mand, betragtet det for sin Pligt at møde. Saa var der to hjemmetyske Gaardmænd og desuden to unge Lærere fra Sognet,

den ene af dem dansksindet, den anden ikke meget tysk. Det var seks Mand, og Stemningen var til at begynde med ikke særlig hoch. Det hjalp betydeligt, da den syvende kom til. Det var gamle B., der havde faaet et Par Genstande og derpaa var søgt til Kros. Da han ingen Folk fandt i Skænkestuen, gik han ind i Midtstuen til Festens Deltagere uden at ane, hvad der havde samlet dem. Man sad og snakkede lidt, saa rejste Gendarmen sig og holdt en Tale for Kejsereen. Man raabte „Hoch“ og klinkede med Glassene. Gamle B. klinkede med Kommuneførsteren og sagde derved ret højt: „Na, Skaal saa for gamle Danmark!“

B.

SAGN FRA NOTMARK SOGN

ved J. Raben.

—:—

Nissehøjene i Fryndesholm.

I Statsskoven Fryndesholm paa Als ligger et Par Gravhøje, i Folkemunde kaldet „Nissehøje“. Den ene, en Megalithgrav, har endnu bevaret Stenkransen og Dyssekammeret. Der fortælles, at Soldater i 1848 har udgravet Kammeret, da der gik Fortælling om, at der under Stenene skulde være skjult en Skat.

Før Dyssekammeret blev ødelagt, var det beboet af Nisser. Man har ofte set dem ligge paa Højen, og i Juletiden gik de rundt paa de nærliggende Gaarde og bad om Gaver. Da Højen blev udgravet, maa Nis-

serne være flyttet. Man har ikke set dem siden.

Alterbægeret i Notmark Kirke.

I en lille Granskov mellem Notmark og Fynshav boede Nisser. En Aften kom Hertugen fra Sønderborg Slot ridende forbi, og Nisserne kom for at byde ham en Drik af et Sølvbæger. Hertugen vilde ikke drikke og kastede Indholdet bort. Nogle Draaber faldt paa Hesten; de lyste som Ild, og det viste sig senere, at Hestens Haar var svedet paa disse Steder. Hertugen galopperede bort med Sølvbægeret. Da han kom til Notmark Kirke, mærkede han, at Nisserne forfulgte ham. Han kastede da Bægeret over Kirkegaardsmuren ind paa Kirkegården. Der kunde Nisserne ikke hente det, thi disse

underjordiske kunde ikke betræde helliget Jord. Bægeret blev fundet og givet til Kirken, hvor det i lang Tid har været brugt som Alterbæger.

En Jagthistorie fra Dyrehaven ved Rumohrsgaard.

Ud for Dyrehavens Nordvesthjørne, efter Hundslev til, ligger paa Marken to Højtomter. Disse Gravhøje var for ca. 100 Aar siden ret store, og i begge var der Dyssekamre.

Afdøde Degn og Lærer Andresen, Notmark, har berettet herom:

I den ene af Højene boede en Nissefamilie. En Dag kom Nis spadserende sammen med en Grævling i Dyrehaven, og de traf Forvalteren fra Rumohrsgaard, som netop var paa Jagt. Da han saa Grævlingen, tog han sin Bøsse og vilde skyde. I samme Øjeblik forvandlede Grævlingen til en lille Nissekone, og Nis raabte: „Do vel da it sky'e min Ku'n?" — Forvalteren stod skrækslagen og lovede Nis, at han aldrig mere vilde skyde paa et Dyr i Skoven. — „De må do osse helle la' væ'r med“, sagde Nis, „få do ved it, wen do ku' træff!“ —

Kropholms Pold.

Syd for Gaardejer Ernst Jørgensens Gaard i Notmark ligger „Kropholms Maj“. Her skal efter Folke-

munde have ligget en Herregaard eller Borg.

Johs. v. Schröder skriver i sin „Topographie des Herzogt. Schlesw.“ (1837) I Side 501:

„Kropholm, en tidligere Herregaard paa Øen Als i Nærheden af Kirkebyen Notmark; denne Gaard, som en Ridder ved Navn Krop har bygget og som var omgivet af Grave, skal have staaet paa den Del af Marken, som nu tilhører Degnen. Man finder endnu Mursten i Jorden“.

Den fugtige Lavning omkring Kropholms Pold er maaske en Levning af Voldgraven. Der findes ogsaa endnu (1928) mange Munkestensbrokker paa Stedet.

I ældre Tider førte en Fodsti fra Almsted over Kropholm til Rødkilde ved Notmarkskov. Den er aldrig blevet meget brugt, vel ogsaa af den Grund, at det spøjte paa Kropholm. Folk, som kom denne Vej om Aftenen, fortalte, at de ofte havde mødt et hovedløst Føl paa „e Pold aa Kropholm“, og det kunde mangan Gang være ret nærgaaende. Det var ikke morsomt at træffe Føllet, og man kan godt forstaa, at Vejen blev saa lidt benyttet.

— „Pas aa fo' Kropholms Føl“, var før et almindeligt Mundheld i Notmark og Almsted.

REJS

---

billigt til Sønderjylland!

Benyt en af Statsbanernes nye, indenlandske Rundrejser, der netop er lagt tilrette med et Besøg i Sønderjylland for Øje!

Rejsen gaar over København — Fredericia — Vejle — Kolding — Esbjerg — Tønder — Sønderborg — Mommark — Faaborg — Nyborg — København og koster kun

25 Kr.

Rejsen kan paabegyndes paa en hvilkenksomhelst Station paa Ruten. I Forbindelse med Rundrejsen kan der — udenfor Tiden 1. Juli — 15.

August — opnaas særlig Nedsættelse paa Hotellerne i de Byer, hvor der gøres Ophold. Forlang den særlige Brochure herom paa nærmeste Statsbanestation eller i

Statsbanernes Rejsebureau paa Kbhyms. Hovedbanegaard

